

Den verdensvante Ludvig Field

Forretningsmann, velgjører og Rakkestads æresborger

Del 1

Av Tord Tutturen

Ludvig Field som ung mann. Foto utlånt av Tord Tutturen.

Ludvig Field (1862-1944) var en norsk forretningsmann og velgjører fra Rakkestad, med aner også i Eidsberg. Han levde det meste av sitt yrkesaktive liv i Sør-Afrika, der han tjente sine penger på blant annet gårdsdrift, tresking, mølledrift, vognfabrikk og veibygging. Hans hovedkvarter var byen Nylstroom i Waterberg-distriktet i det nordlige Transvaal. Der var han medlem av byrådet i 20 år og ordfører i fire. Han skjenket byen et rådhus i 1931 og donerte store pengesummer til menighetene i området. Rakkestad ble også tilgodesett store summer i form av fire legater. Ludvig Field ble æresborger av Rakkestad i 1937.

Som pensjonist bodde han i Vandugbakken på Mysen. Slik har

også Eidsberg del i hans liv. Vi i redaksjonen i Haakon ønsker å løfte frem denne mannen for våre lesere. Livet han levde og verdiene han sto for i samtiden sin er talende også inn i vår dagsaktuelle sammenheng. Det vil komme enda tydeligere frem i neste del som kommer i Haakon 13. Denne artikkelen tar for seg Ludvig Fields liv og virke frem til ca. 1925.

Forfatter er vår egen Tord Tutturen, oppvokst ved Eidsberg stasjon. Han er for tiden student i Trondheim.

Oppveksten

Ludvig Field ble født 27. januar 1862 på husmannsplassen Fjellingbakken i Rakkestad. Han var nummer fire i en søskenflokk på syv. Faren het Johannes Eilertsen (1826–1902). Han var møller og gårdbruker, moren het Anne Marie Rasmusdatter (1832–1911).

Ludvig ble døpt 16. mars 1862 som Ludvig Johannessen, og gikk folkeskolen i Rakkestad.

Ludvig hadde tre eldre søsken. Den eldste, Anne Regine (1854–1925) ble i 1873 gift med Syver Larsen (1849–1930) på Torevad i Rakkestad. Johanne Marie (1856–1930) ble i 1883 gift med Edvard Kristiansen (1851–1925) på Sm itti i Rakkestad. Den eldre broren, Ole Laurits (1859–1935) ble i 1882 gift med Berthe Marie Pedersdatter (1856–1923) på Tutturen i Eidsberg. Ludvig hadde også tre yngre søsken. Ludvigs lillesøster,

Maren Julie (1866–1941) ble i 1887 gift med *Emil Skullerud* (1860–1940), og sammen overtok de gården Buslett i Rakkestad etter Marens foreldre. Ludvigs lillebror, *Einar* (1871–1948), reiste også til Sør-Afrika, men havnet til slutt på Madagaskar der han stiftet familie med gassiske *Marie Isabelle Marchelli*. Den yngste i søskenflokket, *Vilhelm* (1876–1889), døde av vatersott (ødem) bare 13 år gammel.

Ludvig ble konfirmert 22. oktober 1876 i Rakkestad kirke. Ungdomstiden forløp seg som for ungdommer flest før han ble tatt opp ved Kavaleriets Underoffisersskole (befalsskole) i Kristiania i 1880. Han ble uteksaminert høsten 1882, 20 år gammel. Han tjenestegjorde som korporal i *Eidsberg-eskadronen*, som var en eskadron under det Akershusiske ridende Jægerkorps.

Ut i verden

Han var hjemme noen år før eventyrlysten og utferdstrangen ble for stor, og han emigrerte til USA våren 1896. Den samme sommeren jobbet han på en gård i Minnesota. Da vinteren kom, gikk han på engelsk skole helt til februar 1887. Så gikk turen til Minneapolis, den største byen i Minnesota, der han jobbet som snekker for jernbaneselskapet Milwaukee & St. Paul-banen. Der ble han et års tid før han reiste vestover og fikk jobb ved Northern Pacific-banen i den lille byen Sprague, øst i staten Washington. Der jobbet han i to og et halvt år og ble inspektør for luftbremsesystemet på togsettene.

Eventyrlysten tok overhånd igjen og Ludvig forlot den trygge jobben til fordel for Canadas dype skoger. Han reiste over

grensen til den canadiske provinsen British Columbia og vandret rundt på jakt etter «farmland», som han kalte det. Men etter to måneder hadde han ikke funnet noe som passet ham og tok så arbeid på jernbanen igjen. Ludvig fikk jobb for et lite jernbaneselskap nordvest i Washington. Selskapet het Bellingham Bay & British Columbia Railway, og Ludvig jobbet for dem til han forlot landet høsten 1896 og kom hjem til Norge og til hjembygda Rakkestad.

Tilbake i Norge besøkte han slekt og venner han ikke hadde sett på ti år. Men han ble ikke lenge, eventyrlysten trakk ham nå mot Sør-Afrika. Han hadde hørt snakk om de store gullforekomstene som hadde blitt oppdaget ved Johannesburg i boer-republikken Transvaal. «*Det var gullminene der nede som løkket*», ifølge ham selv.

Ludvig reiste fra Kristiania 10. oktober 1896 med kurs for Cape Town. Han reiste under navnet *Ludvig Fjeld*, som senere skulle bli *Ludwig Field*. Navnet Fjeld tok han fra fødestedet Fjeldengbakken (Fjellingbakken). Allerede i 1897 skrev han etternavnet sitt anglifisert: *Field*, paradoksalt nok det motsatte av fjell.

To år tidligere, i 1894, hadde lillebroren Einar reist til Durban på østkysten av Sør-Afrika. Einar hadde slått seg ned i Transvaal, noe som slett ikke var vanlig for nordmenn på den tiden. Han skaffet seg en gård og hadde husdyr. Nøyaktig hva Einar drev med de første årene er ikke kjent, annet enn at han jobbet i gullgruvene, men fra 1897 bodde han på en gård i Waterberg-distriktet i det nordlige Transvaal.

Ludvig kom til Cape Town i november 1896, derfra reiste han med tog til

gullgraverbyen Johannesburg, en by i enorm vekst på den tiden. Ludvig vandret gatelangs i byens ensomme trengsel på jakt etter arbeid. Etter adskillig søking fikk han til slutt jobb for et gruveselskap. Han arbeidet der i tre år, til dels nede i selve gruvegangene. Virksomheten i gruvene ble stanset da Boerkrigen mellom Storbritannia og de to boer-republikkene Transvaal og Oranjestaten, brøt ut i 1899. Krigen skulle også få konsekvenser for Ludvig og Einar.

To brødre i Boerkrigen

Før Boerkrigen (1899–1902) brøt ut hadde brødrene etablert seg på hver sin gård utenfor byen Nylstroom i Waterberg-distriktet, omlag 12 mil nord for Pretoria. Ludvig holdt hus på gården Rietfontein og Einar på gården Vaalkop. Her så Ludvig behovet for bedre treskemetoder i Waterberg-distriktet. Han bestilte treskeverk og lokomobil (damptraktor) fra USA, nærmere bestemt fra *Jl Case Threshing Machine Company* i Wisconsin. Utstyret ankom Pretoria i september samme år som krigen brøt ut. Etter mye kringling med myndighetene fikk Ludvig endelig fraktet maskinene til Nylstroom. Ludvig hadde sett en mulighet til å tjene penger på å treske korn for bøndene med et effektivt mekanisk treskeverk. Tidligere hadde bøndene lagt nekene i en ring og drevet oksene rundt over kornnekene. Kornet måtte så vaskes og tørkes for å få ut sand og møkk, så det er klart at Ludvigs metode var en kjærkommen forbedring.

Kort tid etter at brødrene ankom Sør-Afrika økte spenningene mellom Storbritannia, som hadde kontrollen

i sør, og de to boer-republikkene Transvaal og Oranjestaten i nord. Boerne (også kalt afrikandere) var av hovedsakelig nederlandsk avstamning og kom til Sør-Afrika på 1600-tallet. De beholdt sin kalvinistiske tro og sitt språk, som i dag kalles afrikaans. På 1880-tallet ble det funnet enorme gull- og kull-forekomster i Transvaal. Langs Witwatersrand, der byen Johannesburg ble anlagt, var forekomstene særlig rike. Utvinningen ble dominert av britiske gruveselskaper, men selskapene som opererte i boer-republikkene var naturlig nok underlagt lovverket der, som begrenset driften og utbyttet, særlig gjennom toll. Da den andre boerkrigen (1899–1902) brøt ut, var den fra britisk side blant annet motivert av å få kontroll over disse naturressursene.

Da krigen brøt ut i oktober 1899, var dette den andre militære konflikten mellom boerne og britene på én generasjon. I den første boerkrigen (1880–81), også kalt Transvaalkrigen, hadde boerne beholdt sin frihet og selvstendighet, men nå var den truet igjen. Boernes kamp mot verdens største og mektigste imperiemakt ble møtt med stor sympati i Norge, så vel som i andre deler av verden. Britenes brutalitet i krigen, særlig bruken av konsentrasjonsleirer og «den brente jords taktikk» i krigens siste fase, gjorde dem svært upopulære. Brødrene Field fra Rakkestad havnet midt oppe i denne dramatiske konflikten. Mange nordmenn og andre skandinaver deltok i Boerkrigen, på begge sider, men dette temaet er det ikke plass til å behandle her.

Mens brødrene reiste rundt og tresket i Waterberg-distriktet, raste krigen

lengre sør. Mennene på gårdene var med i krigen, og siden fronten lå langt unna hjemmene, måtte kvinnene, barna og de eldre drive gårdene i deres fravær. Einar og Ludvig besøkte nok mange fortvilte familier i krigsårene.

Så skulle brødrene selv få merke krigen på kroppen. La oss først ta Ludvigs historie. En dag i 1901 kom britiske soldater til gården hans og satte fyr på treskemaskinen. Dette var trolig en del av «den brente jords taktikk» som britene førte under Boerkrigen. Selv alle boernes mulige støttespillere var en potensiell trussel.

Ludvig hadde også leid ei mølle i Nylstroom, som var drevet av lokomobilen. I februar 1901 ble Nylstroom okkupert av britiske styrker. Ludvig forteller: «*Den dagen de kom til Nylstroom stod jeg i mølledøren og så dem komme oppover gaten*». En løytnant og fire soldater kom med dynamitt og hadde ordre om å sprengte maskinen. Ludvig spurte dem om de ikke heller kunne ta maskinen med seg til Pretoria, men da fikk han høre at de hadde ordre om å «blow it up». De la dynamitt i fyrkassa og tente på. Ludvig sa selv om hendelsen: «*Jeg stod om hjørnet av et hus og så på ulykken, men det var ikke noe å gjøre*». Maskinen ble sprengt.

I månedsskiftet mars–april 1901 ble Ludvig og de andre innbyggerne i Nylstroom internert i lagerbygninger på jernbanestasjonen. To dager senere ble de sendt i kvegvoagner til Irene-leiren sør for Pretoria. Ludvig fikk slippe ut etter kort tid mot at han måtte oppholde seg i det britiskokkuperte Pretoria og melde seg ukentlig. I midten av april 1901 åpnet Ludvig en liten butikk i Pretoria i et lite hus han leide. Han drev butikken

i 14 måneder frem til krigen var over 31. mai 1902. Da solgte han butikken og reiste tilbake til Nylstroom.

Hva skjedde med Einar? I januar 1900 ble Einar, ifølge ham selv, beordret av den boerske feltkornetten i området til å dra til et fjellpass ved navn Basters Nek, for å holde utkikk etter svarte kollaboratører. Han ble utstyrt med ei rifle, men det ble ingen konfrontasjoner. Ved Basters Nek, 150 km nordøst for Nylstroom, fikk han i oppgave av en annen offiser å frakte post mellom Dronthaal og Basters Nek. Hver uke syklet han med posten mellom de to boer-leirene. Etter to måneder, i mars 1900, fikk han reise tilbake til gården sin og fortsatte som gårdbruker.

Da britene okkuperte Waterberg-distriktet i februar–mars 1901, ble Einar involvert i konflikten igjen. En måned tidligere hadde mange av hans naboer reist til Nylstroom for å overgi seg til britene. Britene hadde okkupert Nylstroom i februar 1901. Mens mennene var i byen, var konene igjen på gårdene. En natt kom noen svarte kollaboratører ned for å stjele kveg, de tok også noen av Ludvigs esler som var hos Einar på Vaalkop mens Ludvig var i Pretoria. Han fulgte etter dem sammen med en av gårdsarbeiderne sine og fant igjen buskapen. Han tok med seg kveget og eslene ned til Vaalkop. (Dette avsnittet er basert på Einars forklaring til myndighetene.)

Den 11. juni 1901 ble Einar arrestert på gården sin. Han måtte løpe foran de ridende britiske soldatene hele veien til Nylstroom, 15 km. Da han kom frem var han helt utslitt. Dagen etter ble han sendt til en leir i Pretoria og ble avhørt av Provost Marshal

(militærpolitiet). Ludvig fikk gjennom en sakfører bevirket at Einar ble satt fri, uten prøvetid eller rapporteringsplikt. I desember 1901 ble Einar innkalt til Provost Marshal igjen. Der ble han anklaget og dømt for å ha stjålet kveget som tilhørte de svarte og attpåtil truet med å skyte dem. Påstand sto mot påstand. Ludvig har sin versjon av hva som skjedde med broren i Pretoria:

«Men en dag fikk han ordre til å møte opp hos Provost Marshall, hvor han blev oppfordret til å underskrive et dokument hvor han fraskrev sig all rett til skadeserstatning for engelskmennenes ødeleggelser under krigen. Da han nektet å undertegne, blev han arrestert og sendt til India. Slik blev enden på hans historie i Sydafrika.»

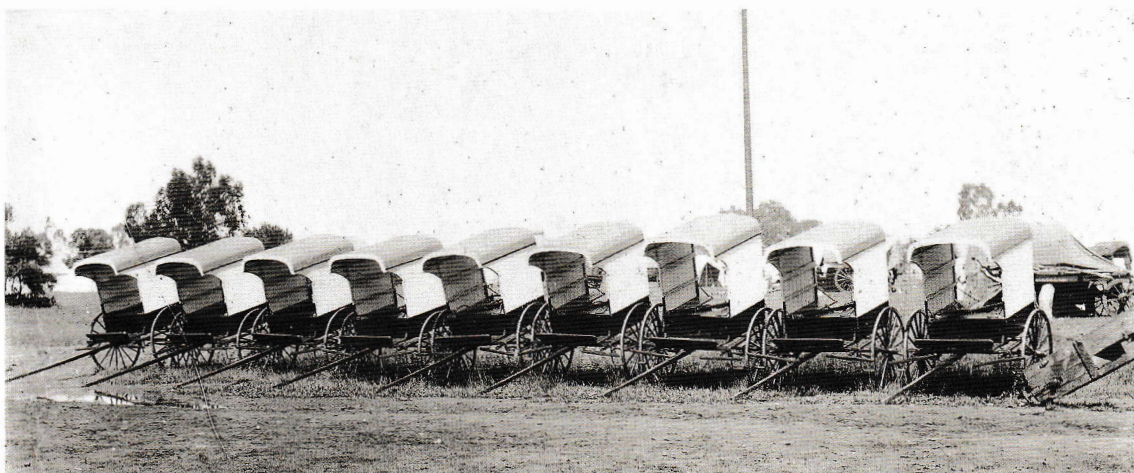
Ludvig og Einar søkte begge om erstatning fra britene for ødelagt eiendom, men fikk ingenting. Einar hadde blitt krigsfange, han ble deportert til India og fikk innreiseforbud i Sør-Afrika. Einar og andre fanger ble sendt med jernbanen i kullvogner ned til kysten, til Durban, byen der han hadde gått i land i Sør-Afrika noen år tidligere. Einar ble sendt med båt til byen Madras (Chennai) på østkysten

av India. Først ble han plassert i leir på fortet St. George i Madras, men ble senere sendt innover i landet til en annen leir: Bellary. Einar ble sluppet fri og dro hjem til Rakkestad høsten 1902. Allerede våren 1903 reiste han til Madagaskar hvor han slo seg ned og stiftet familie. Han ble boende på Madagaskar i 45 år, til sin død i 1948.

Forretningsmannen

Ludvig var ikke av dem som ga seg så lett. Han bestilte nye maskiner fra USA etter Boerkrigen og brettet opp ermene. Med ukuelig pågangsmot og hardt arbeid klarte han å skape seg en formue i Sør-Afrika. I årene etter krigen startet han opp ei ny mølle i Nylstroom sammen med en kompanjong, og de drev sammen frem til 1908. Alene bygget han en liten vognfabrikk i 1909. Ludvig fortsatte også med tresking hver høst. Betalingen var at han beholdt én av 11 sekker, som han senere solgte.

Hjemlengselen begynte å gnage, Ludvig forsøkte å selge unna sine bedrifter og eiendeler, men ingen ville kjøpe. Det han eide var verdt skarve 2000 pund, og som han selv sa:

Ludvig Fields vogn- og kjerrefabrikk i Nylstroom. Foto utlånt av Tord Tutturen.

«Det var ikke stort etter 23 års delvis hardt, usundt og farlig arbeid. Da jeg ikke kunne bli kvitt det jeg eiet, tok jeg til å bygge mølle og nå på min egen grunn. Det var egentlig fra denne tida det tok til å gå raskt framover.»

Ludvig ansatte en nederlander som møller, og drev selv vogn- og kjerrefabrikken. Han kjøpte seg en større gård i 1910 og satset stort på kvegavl, samt kjøp og salg av kveg og hester. På gården boret han etter vann og satte opp vindmøller og gjerder. Selv om gården med tiden ble et mønsterbruk, tjente han også penger på entreprenørvirksomhet. Ludvig fikk kontrakter for staten for anlegg og reparasjon av veier. Her hadde han på det meste tre hundre mann og oksekjerrere i arbeid. Han bygde også mange hus i Nylstroom, både boliger og forretninger. Formuen hans var dermed hovedsakelig bundet opp i eiendom.

Nylstroom

Nylstroom ble angivelig grunnlagt i 1866 av en religiøs gruppe *voortrekkere* (boere) på vandring nordover, og som ble kalt *Jerusalemgangers*. De trodde at de var kommet til Egypt da de så det de trodde var en sammenrast pyramide. I realiteten var det fjellet Kranskop de så, også kalt *Modimolle* på det lokale sepedi-språket, og som var ansett som hellig av de innfødte. Boerne fikk ytterligere bekreftelse på at de var kommet til Egypt da de fant en liten elv som rant nordover, som de trodde var Nilens kilde og døpte den *Nylstroom* (Nil-elven). Byen ble bygd på eiendommen til engelskmannen Ernest Olferman Collins (1821–1868), vest for fjellet. Nylstroom var ingen stor by, men den lå langs viktige ferdselsårer. Først og fremst lå den på hovedruta mellom hovedbyene i Transvaal og nabolandene i nord. Trafikken økte og byen vokste

Det gamle rådhuset i Nylstroom, skjenket i 1931 av Ludvig Field, bygget etter tegninger av F.H. Odendaal. Foto utlånt av Tord Tutturen.

Fieldstraat i Modimolle (tidl. Nylstroom). Navnet på gata er formelt endret, men gateskiltene står der fortsatt (2018). Foto: Tord Tutturen.

da jernbanen kom i 1898. Ludvig ble med tiden en aktet og avholdt mann i Nylstroom ettersom han satt som medlem av byrådet (dorpsraad) i 20 år og var byens borgermester (burgemeester) i fire år.

I 1931 bestemte Ludvig Field seg for å skjenke Nylstroom et rådhus. Da var Ludvig byens borgermester. Lokalsamfunnet hadde frem til da ikke hatt et eget bygg til dette formålet. Ludvig satte til side 2000 pund av egne midler og utlyste en arkitektkonkurranse. Advokat F.H. Odendaal vant konkurransen med tegningene til en vakker, hvit steinbygning i Cape Dutch-stil. Den 4. mars 1932 var alle butikker i Nylstroom stengt. Folk trakk inn fra gårdene rundt byen og alle var samlet for å overvære den høytidelige åpningen av det nye rådhuset. I 1946 ble bygget skadet i brann, men ble oppgradert og utvidet året etter. Bygget er fortsatt i bruk i dag, dog som en del av en større bygningsmasse hvor kommuneadministrasjonen holder til.

Veien foran rådhuset fikk i sin tid navnet *Fieldstraat*, et navn som ble byttet ut så sent som i 2014. I en prosess der det nye styret i Sør-Afrika ville kvitte seg arven fra fortiden og hylle sine egne helter, ble *Fieldstraat* byttet ut med *Harry Gwala Street*. Av samme grunn ble bynavnet Nylstroom byttet ut med Modimolle i 2002, oppkalt etter et hellig fjell i nærheten.

På reisefot

Ludvig hadde mange jern i ilden, og med alle jobbene hadde han tjent seg opp nok penger til å besøke Norge etter mange år utenlands. Ludvig forteller følgende om hjemreisen i 1914:

«Jeg hadde bra folk til å passe de forskjellige arbeider og forlot Nylstroom tidlig om våren samme året. Jeg var så heldig å få en utmerket reisekamerat og vi gjorde en stortur i Egypt, Sinai-ørkenen, Palestina, Syria, en del av

Ludvig (t.v.) og Einar på Madagaskar, ca. 1918. Foto utlånt av Tord Tutturen.

Mesopotamia, Tyrkia, Grekenland, Sveits, Italia og Frankrike. Vi skiltes i Paris. Han reiste til England og jeg til Norge.»

Han kom tilbake til fedrelandet kun få dager før første verdenskrig brøt ut. Mens han hadde vært utenlands hadde begge foreldrene avgått med døden, faren i 1902 og moren i 1911. «Jeg følte mig likesom fremmed og alene, og reiste tilbake til Syd-Afrika etter fire ukers opphold i Norge.»

Ludvig hadde nå blitt en rik mann, noe som kan illustreres med turen til Madagaskar i 1917. Mens han besøkte broren Einar, kjøpte han seg en gård på hele 157 000 mål og «et par tusen kreaturer». Kvegdriften på Madagaskar viste seg imidlertid å være svært lite lønnsom, delvis på grunn av byråkrati, men også grunnet betydelig kvegtyveri. I flere år reiste han mellom Sør-Afrika og kvegfarmen på Madagaskar, og nesten hver gang ble han rammet av malaria. Ludvig overlot siden både dyrene og gården til Einar.

Ludvig Field var stadig på reisefot. I løpet av 1920–30-tallet reiste Ludvig mange ganger mellom Norge og Sør-Afrika, men tok gjerne lange omveier og gjorde seg på den måten kjent i hele Europa, i Midtøsten og i Nord- og Vest-Afrika.

I Norge bodde han som regel hos sin bror Ole Laurits på gården Tutturen i Eidsberg. I 1926 var Ludvig Field på et lengre opphold i Norge, og en journalist fra Indre Smaalenenes Avis tok turen til Tutturen for å intervju ham. Intervjuet kom på trykk 2. juni og der sto det blant annet følgende:

«Ute var det surt og grått. Det var bare så vidt skyene holdt tett en liten stund. Hr. Fjeld sat i sin lenestol og studerte dagens aviser, da vi kom inn. Han er ennu å se til som en mann i

Ludvig Field ca. 60 år. Foto utlånt av Tord Tutturen.

sine beste år, en staut, velbygget skikkelse, hvis hår bare er en smule grånet. Mannens trekk vidner om energi og vilje til å ta fatt, to ting som ikke kan betales med penger.»

Under intervjuet forteller Ludvig om sin store reise i 1924–25. I løpet av et år reiste Ludvig fra Durban i Sør-Afrika til Madagaskar, gjennom Suez-kanalen og over Middelhavet til Marseilles i Frankrike. Videre derfra gjennom Frankrike og Belgia, så en tur innom Norge og England før han reiste inn i Tsjekkoslovakia, Serbia, Romania og Ungarn. Så tilbake til Frankrike og Italia. Videre gikk reisen til Syria, Palestina og Egypt, og så tilbake til Sør-Afrika via Madagaskar.

Ludvig dokumenterte reisen gjennom reiseberetninger som ble trykket som en føljetong i flere aviser i Sør-Afrika. Disse reiseberetningene ble senere samlet og utgitt i bokform i 1925 med tittelen: *A Transvaaler's Travels: In Europe and the Near East 1924–25*. Hensikten med reisebrevene står beskrevet i forordet:

«(Oversatt) Disse reisebrevene ble skrevet etter forespørsel fra venner, for å

gi et førstehåndsintrykk av Vesten som nå har kommet ut av krigens smeltedigel og problemene som har oppstått i nedkjølingsprosessen.»

Han er en observant turist som skriver livlig og interessant om steder han besøker og personer han møter. Man blir stadig overrasket over Ludvigs innsikt i politikk, kultur og økonomi, og samtidig fascinert av hans begeistring og vitebegjær. Dette er virkelig en fornøylig bok.

Ludvig viser i boka at han er en verdig borger av sin samtid, med skarpe og vittige observasjoner og analyser. Han er bekymret over den skjøre freden etter første verdenskrig og påpeker at Versailles-traktaten bare vil skape

nye konflikter. Han viser stor sympati for undertrykte folkegrupper i Europa. Mange av dem fikk sin frihet etter 1. verdenskrig, men gikk en usikker tid i møte. Han viser for eksempel stor interesse for jødiske bosetninger i Ruthenia i Karpatene og rundt Genesaretsjøen i Palestina. I Egypt besøkte han pyramidene i Giza og dro oppover Nilen til Kongens dal, hvor Howard Carter to år tidligere, i 1922, hadde gravd ut Tutankhamons grav.

Hele boka bærer preg av at Ludvig var interessert i historien på stedene han besøkte, men også at han var opptatt av hendelser i samtiden. Ludvig Fields samfunnsengasjement er tema i neste del.

Ludvig Field på kamelen til høyre, ved pyramidene i Giza, trolig 1924. Foto utlånt av Tord Tutturen.